

lytickými i hodnotícími postřehy k řadě významných jevů nejsoučasnější mezinárodní i národní reality (problematika islámského nacionalismu, morálního posouzení různých variant spolupráce intelektuálů s totalitním režimem). Český čtenář také vychutná drobné, leckdy jen několikastrové komentáře, jimiž Gellner omarkuje některé svérázné společenské a kulturní rysy polistopadového vývoje.

K vlastnímu teoretickému pojetí nacionalismu, jak je známe z hlavního Gellnerova spisu zabývajícího se daným tématem, nepřináší kniha něco zásadně nového, a nebyla tak ani zamýšlena. Snad jen poněkud výrazněji než v základním díle se v poznámkách na různých místech textu roztrošených vyskytuje upozornění na existenci jistých prekursorů nacionalismu v předindustriálních společnostech, a upozornění, že jeho vlastní teorie nacionalismu si nedělá nárok na to, že by poskytovala úplné vysvětlení tohoto jevu. Její hlavní vědecký přínos shledává autor i v této knize ve vy-

světlení vzniku a prosazení nacionalismu, zatímco pro vysvětlení persistence nacionalismu a jeho některých extrémních forem sama o sobě dostatek argumentů neposkytuje. Tyto koncese však obsahuje i poslední kapitola jeho hlavního díla, takže lze mluvit nanejvýš o posílení akcentů, nikoli změně názoru.

Trvá, ba posílen je v této knize také důraz na sílu nacionalismu, v politickém i sociálně psychologickém smyslu – o oprávněnosti tohoto akcentu se autor mohl znovu přesvědčit při psaní předmluvy ke sborníku, kdy denní zprávy přinášely v tomto ohledu samé *bad news*. Přesto se Gellner domnívá, že v širším mezinárodním měřítku a v dlouhodobější perspektivě lze být optimistou: nacionalismus sice „neztratil nic ze svého významu“, avšak operuje už ve změněném „ideovém kontextu“, a navíc „lidé mají více co ztratit“, takže situace je lepší než dříve.

Lubomír Kotačka

Jiří Gabriel, Lubomír Nový, Jan Zouhar, Josef Krob a Helena Pavlincová (red.): Česká filozofie ve 20. století I.: Směry, osobnosti, problémy
Česká filozofie ve 20. století II.: Biograficko-bibliografický slovník

Brno, Vydavatelství Masarykovy univerzity 1995, 361, 186 s.

Jestliže jsem během svých univerzitních studií měl některou knihu upřímně nerad, byla to *Československá filosofie* Josefa Krále (z roku 1937) – soubor jmen, názvů knih a životopisných dat, který měl s filozofií pramálo společného. Aspoň tak se to jevílo tehdy mně, studentíkovi plnému mladistvého (tehdy ještě navíc marxistického) kriticismu. Teprve po letech, když jsem zjistil, co se dokonce s prostou faktografií dá „udělat“, vezme-li ji do rukou řádný marxisticko-leninský kádruvač, ocenil jsem Králův smysl pro akademickou etiketu zejména v těch místech, kde se má vyjádřit o svých odpůrcích a oponentech. Královy informace o Emanuelu Chalupném a zejména Inocenci A. Bláhovi, čteme-li je dnes, jsou příkladem decentnosti a jemné ohleduplnosti – tak velice se časy změnila... S tímto decentním

Králem měl kádruvač Antonín Vaněk, který se do podobně založeného díla v oboru sociologie (s přirozeným přesahem do filozofie) pustil v 70. a 80. letech, společnou jenom píli a ambici, nic více. Nezapomeňme ale také, že svod ideologické zaujatosti v 30. letech byl téměř nulový ve srovnání s intenzitou téhož svodu nejen v době normalizační, ale dokonce v naší obrozené či znovuzrozené demokracii: co je totiž snadnějšího než kopnout si pro změnu naopak do marxistů – zejména tvoří-li jejich mocenská dominace téměř polovinu století a je-li takové kopnutí dnes již opravdu bez rizika.

Tedy: podařilo se neuvěřitelné. Gabriellova, Nového a Zouharova brněnská skupina navázala nejen na faktografickou pečlivost a informativní hutnost Královu, ale i na jeho akademickou etiketu. Navázala, ač se nikde o tom nemluví, jistě i na snahy brněnského Jana Macků o podání objektivního obrazu dějin československé sociologie z let šedesátých a opřela se o pozitivní momenty obsažené v některých podstatných částech *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení* (1989, ed. Miroslav Pauza). Dva svazky, jež máme dnes před sebou, jsou všim, kromě ideologického kádrování a světonázorového

známkování. Jsou především a se vším všudy faktografickým přehledem, na můj vkus však přece jen stále ještě trochu chaoticky členěným a v mnoha ohledech evidentně disproportionálním. Takovouto námitku dokáže ovšem zformulovat a doložit i čtenář jen velmi průměrně v tématu orientovaný. Dodávám tedy, že autoři zřejmě volili jediný myslitelný kompromis, který se nabízel, chtěli-li čtenáři *rychle a bez zbytečných prodlev* prezentovat více či méně soustavně výsledky své rozsáhlé heuristické i analytické činnosti.

Proto má práce vlastně trojí strukturu: 1) Dělí se na část věcnou a na část biograficko-bibliografickou, tedy na „naraci“ a „faktografii“, což je vyjádřeno formálně tím, že kniha vychází ve dvou svazcích. 2) v části „narrativní“ se dělí časově na první a druhou polovinu století – dělení, jež je mechanické jen zdánlivě, uvážíme-li, co pro vývoj filozofie znamenalo „Únorové vítězství“ pracujícího lidu (zásadní cézura v dějinách českého filozofického myšlení je totiž skutečně vedena až rokem 1950, rokem 100. výročí narození TGM. jehož způsob připomenutí jasně odpověděl na otázku, jak to s filozofií nová mocenská garnitura vlastně myslí), 3) první svazek je členěn na část historicky systematickou (rozdělenou na dva úseky rokem 1950) a na část „problémovou“ nazvanou *Několik sond* (jde o sondy do etiky, brněnské školy právní a normativní teorie, filozofie dějin a techniky a o nápaditou sondu *Filozofické motivy v krásné literatuře*). Významný je i podtitul knihy, který také něco o strukturaci a obsahu práce napovídá – *Směry, osobnosti a problémy*. Je to však náповěda nepřesná, protože takto kniha členěna není – ze směrů jsou samostatně pojednány pozitivismus, fenomenologie, katolická a protestantská filozofie (jde-li o „směry“) a marxismus, z osobností vlastně jen Masaryk a Patočka (ostatní mají větší či menší medailónky).

Netřeba rozvíjet, že filozofie a sociologie spolu nejen historicky i aktuálně souvisely a souvisejí, netřeba opakovat, že pro světovou sociologii je příznačná dokonce jakási personální unie s filozofií (Comte, Marx, Weber, ale i Durkheim, Simmel atd.). A platí to i pro sociologii českou – vrcholky české sociologie téměř splývají s vrcholky české filozofie (TGM, J.L.F.), nikoliv však naopak, ačkoliv sociologic-

kou inspiraci lze nepochybně nalézt nejen u Patočky, tam víceméně samozřejmě, ale třeba i u Ladislava Klímy. Většina sociologů 60.-80. let hodných toho jména ve filozofii začínala (Dubská, Machonin, Strmiska, Slejška, Alan aj.), u některých pak je nejasno, kam je vůbec „disciplinárně“ řadit (platí to pro část filozofie v emigraci, kde jsou přesahy z filozofie do sociologie přímé nebo zprostředkované zejména etikou zcela běžné – Bělohradský, Preisner, Kohák). Již z tohoto důvodu by měl knihu *Česká filozofie ve 20. století* český sociolog pokládat za dočasnou substituci neexistujících dějin československé sociologie. Ostatně partie věnované sociologům-filozofům patří k těm dobf, dokonce nejlépe napsaným. Nový tentokrát vypráví svého Masaryka optikou tří dichotomií – protestantismus-katolicismus, reforma-revoluce, demokracie-teokracie, takže nezáviděníhodného úkolu psát o Masarykovi v dnešní záplavě masarykián se zhostil navýsost důstojně. Výtečně je napsán J. L. Fischer, osobnost z největších, přímo prototyp „ambivalence“ moderního myslitele, autor stavějící svou koncepci na řádu, hierarchii, struktuře, celku, vazbě a současně poukazující na roli spontánního řádu a na fakt „kvalitativního kosmu“, autor, který začal s analýzami problému evropské racionality dávno před tím, než se toto téma stalo flašinetářským tématem pokleslé postmoderny, totiž v 30. letech. J.L.F. se svou vírou v to, co se dnes s pohrdáním označuje jako „sociální inženýrství“, by asi před našimi tržními komosolci neobstál, ale kdovi? Jeho břitké pero by snad dokázalo vyložit, že problémy nejsou tak jednoduché, jak se jeví „čtenářům jedné knihy“ (buďto Marx, buďto Hayek), protože existuje „dialektika“ kvalitativního a kvantitativního, spontánního a řízeného, živelného a skladebného.

Ad vocem dialektika: marxistickému myšlení je věnována pozornost z hlediska dnešní optiky a potřeby přiměřená, z hlediska časů budoucích pravděpodobně disproportionálně velká. Autoři jako by se řídili zjištěním J. L. Fischera, že „marxismus byl vlastně jediným vyhraněným směrem, který se postavil proti kapitalismu s ideologickou základnou dosti širokou, aby skýtala názorovou a politickou oporu tomuto boji“, a jako by se pokusili demonstrovat na českém marxismu ony tři fáze,